

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ КИРИЛО-МЕФОДІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА В ЗАГАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Микола Бойко

Дніпродзержинський державний технічний університет

Анотація:

Розглянуто філософсько-правовий аспект формування поглядів учасників Кирило-Мефодіївського товариства в контексті розвитку громадянського суспільства в Україні. Розкрито основні філософські аспекти визвольної та автономістської діяльності української політичної організації. На прикладі окремих аспектів культурницько-правової діяльності її представників аргументуються підвалини побудови української національної держави в сім'ї слов'янських народів.

Бойко Николай. Философско-правовые взгляды Кирилло-Медоидиевского общества в общем аспекте

Рассматривается философско-правовой аспект формирования взглядов участников Кирилло-Медоидиевского общества в контексте развития гражданского общества в Украине. Рассматриваются основные философские аспекты освободительной и автономистской деятельности украинской политической организации. На примере отдельных аспектов культурно-правовой деятельности ее представителей аргументируются основы построения украинского национального государства в семье славянских народов.

Boiko Mykola. Philosophical-legal views of Kyrylo-Mefodii society in the general aspect

The article discusses the philosophical and legal aspect of views formation among the participants of Kyrylo-Mefodii society in the context of the civil society development in Ukraine. The author studies the basic philosophical aspects of liberation and automistic activity of the Ukrainian political organization. On the example of concrete aspects of its representatives' cultural-legal activity the bases of construction of the Ukrainian national state in the family of Slavic people are argued.

Ключові слова:

Кирило-Мефодіївське товариство, національно-визвольний рух, політична організація, християнська мораль, реформи, панславізм, просвітницька діяльність

Кирилло-Медоидиевское общество, национально-освободительное движение, политическая организация, христианская мораль, реформы, просветительская деятельность

Kyrylo-Mefodii society, national liberation movement, political organization, Christian moral, reforms, panslavism, educational activity.

Актуальність дослідження визначається тим, що сучасні реалії встановлення нових міжнародних відносин між слов'янськими народами зовсім по-іншому порушують питання про переосмислення філософської спадщини й визначення нових домінант культурно-освітнього та історичного розвитку української нації. Актуальним у цьому контексті є звернення до поглядів членів Кирило-Мефодіївського товариства з метою їх осмислення.

Методологічною основою вивчення філософсько-правових поглядів членів Кирило-Мефодіївського товариства є праці сучасних дослідників вітчизняної філософії та культури. Так, науково-теоретичні принципи та методики історико-філософського аналізу розроблялися А. Бичко, І. Бичком, В. Горським, С. Грабовським, Г. Грабовичем, О. Забужко, М. Луком, А. Почапським, М. Розумним, М. Русіним, І. Огородником, Ф. Ястребовим. Окремі аспекти втілення філософсько-юридичних ідей Кирило-Мефодіївського товариства в контексті сучасного суспільного світобачення були висвітлені у працях таких зарубіжних і російських філософів, як Є. Анчел, М. Бердяєв, С. Булгаков, Ю. Давидов, У. Джеймс, Л. Жемчужникова, І. Ільїн, Ю. Каграманов, А. Камю, І. Кириєвський, О. Лосєв, М. Мамардашвілі, М. Моїсеєв, В. Молчанов, Х. Ортега-і-Гассет, А. Панарін, П. Сорокін, Г. Федотов, С. Фірсов, Е. Фромм, А. Шопенгауер, М. Хайдеггер, А. Уайтхед, К. Ясперс.

Кирило-мефодіївці вважали: коли між народами є принципи братерства, то малі народи повинні бути у складі великих народностей, що дасть їм змогу для співробітництва. Центром федерації могла б стати Росія, але за умови, що вона буде демократичною державою. Як зазначав М. Костомаров, «федерація, враховуючи у своєму складі тільки одні народності, не була для нас досить зручною з багатьох позицій, особливо у кількісному складі нерівноправних людей, які належали до окремих народностей. Ми прийшли до результату, що із збереженням прав народностей необхідно інше ділення частин майбутньої слов'янської держави» [4, с. 61–62].

Тарас Шевченко не заперечував ідею всеслов'янського об'єднання у велику державу – «Слов'янщину» – й не відкидав думку щодо створення й зміцнення національних позицій кожної держави. На думку поета, в духовних настроях народів повинен панувати здоровий національний клімат, а також має бути забезпечено право на національну свободу, як це було зроблено революційним шляхом у Франції та США. У конституціях цих держав юридично закріплювалися декларативні права громадянина на демократичні свободи: «Шевченко сформував українську національну ідею й перетворив український націоналізм на силу соціального й політичного визволення, нерозривно поєднавши їх із західноєвропейськими ідеями, а, особливо, з ідеями батьків-засновників сполучених штатів Америки...» [3, с. 92].

Кирило-мефодіївці приділяли увагу правовому аспекту формування слов'янської федерації, запозичуючи окремі характерні риси з правових традицій Європи та США, де закони регулюють відносини між державою і громадянином. Закон захищає права соціальних верств і окремої людини, тому, як підкреслювали кирило-мефодіївці, законодавчі ініціативи повинні йти не тільки від волі й бажань монарха. Правовому аспекту існування слов'янської федерації приділяв увагу М. Гулак, що зазначав В. Білозерський: «Гулак переважно займався юриспруденцією і спочатку вивчав римське й германське право, а потім законодавство й узагалі життя слов'янських народів. Із Дерптського університету він виніс пізнання, любов до вчених занять і німецьку чесність і порядність. Він вважав: усе, що існує, виходить з логічних законів, і засуджував будь-яке порушення, що не відповідало наявному порядку. М. Гулак старався про те, щоб поширювалися ідеї, які його цікавили, а найбільше хотів прояснити їх для себе» [5, с. 30].

Вивчаючи історію права у слов'янських народів, М. Гулак підкреслював, що слов'яни епохи Київської Русі мали правові документи, які регулювали суспільно-юридичні відносини. Народ реально впливав на діяльність держави, а управління державою спиралося на народну ініціативу, що значно зміцнювало союз слов'янських племен. Але внутрішні суперечності й міжкнязівська боротьба призвели до концентрації влади в руках місцевих князів, хоча русичі продовжували орієнтуватися на слов'янські закони й обмежували князівське єдиновладдя. У цьому питанні русичі орієнтувалися на правові норми, які захищали права народу на владу. Об'єднання слов'ян навколо Московського царства мало позитивні наслідки – слов'янство ставало геополітичним явищем, до того ж, відбувалося зближення державних та економічних, а також ідейно-політичних інтересів.

При зміцненні позиції Москви влада царя, як представника народних інтересів, стала поступово узурпуватися урядовою елітою. Саме деспотизм і центризм призвели до формування кріпосного права, в межах якого в народі було одне право – стати власністю своїх поміщиків і не мати громадянських, земельних і майнових прав. М. Гулак уважав, що залишки демократичних прав часів Київської Русі відродилися в Запорозькій Січі (право вибору отамана, гетьмана, демократична рівність між козаками). На ці демократичні традиції продовжували спиратися, але труднощі в боротьбі за визволення вимагали централізації державно-управлінської системи. Українці підтримали рішення

Б. Хмельницького «стати під руку Московського царя» (сильним був народний авторитет Б. Хмельницького), і це зберегло Україну від повного знищення. Далі прийшло розуміння українцями того факту, що російський деспотизм вступив у конфлікт з козацькою демократією, і це майже викорінило державні зачатки запорозьких часів у XVIII ст.

М. Гулак у своїх працях намагався відродити традиції народовладдя часів Київської Русі, Новгородської та Псковської держав, а також військову демократію Запорозької Січі. Він був упевнений, що деспотизм і кріпосне право гальмують розвиток слов'янських народів. І хоча кріпосне право – «рабство» – мало об'єктивні причини, а його існування було порушенням прав людини та її гідності, проте суспільство повинно було терпляче пережити цю добу, щоб поступово викоринити «рабство» в душі слов'ян. На його думку, правознавці мали створити такі закони, які б спрямовувалися на знищення соціального рабства. М. Гулак писав: «Присвятивши себе вивченню вітчизняних законів, я не міг не впевнитися в тому, що тільки ґрунтовне вивчення законів і побуту всіх гілок великого слов'янського племені приведе до бажаних результатів» [7, с. 131].

Кирило-мефодіївці обстоювали тезу, що українцям необхідно мати перспективу для добровільного об'єднання з іншими народами на основі рівних прав і можливостей, бо: «Малоросійський дух не причасний ні до якої лукавої зради, коли він шукає своє минуле, бо це ми бачимо теж є в інших народів, що мусили злитися з якимось могутнім народом. Вони загубили своє окреме значення і змушені були визнати над собою владу другого сильного начала» [1, с. 55].

Члени Кирило-Мефодіївського товариства були оптимістично налаштовані на створення великої федерації слов'ян, звертаючись до минулих традицій, коли задля боротьби з ворогами слов'янські князі об'єднувалися і тим самим об'єднували народи. Але брак філософських і політичних розробок демократичних теорій спонукав кирило-мефодіївців до пошуку релігійно-філософського обґрунтування соціального устрою. Заповіт Ісуса Христа, стосовно того, що «всі люди є братами», став ідеєю єднання народів, тому якщо бракувало конкретних проєктів щодо міжлюдської інтеграції, то їх заступили положення тієї віри, про яку зазначив Христос, щоб люди бачили один в одному своїх рідних.

М. Костомаров писав, що слов'янська федерація існувала ніби в зародковому стані та й зникла, а тому була потрібна активна сила, щоб відродити «зариту» християнську віру

майбутнього світового братства. Слов'янський федералізм кирило-мефодіївців не мав чітких теоретичних і практичних принципів, бо їхні ідеї збігалися з принципами державно-політичних та економічних устроїв, які вже склалися в передових країнах Європи. Вони зауважували, що вотчинні землі не є вічною власністю поміщиків-дворян, а селяни не є кріпосними рабами: і ті, й інші повинні усвідомити, що земля – матеріальна цінність, і вона повинна належати всім виробникам рівною мірою.

Принцип власності потрібно підтримувати, бо це принцип раціонального ведення господарської діяльності, але він передбачає справедливий розподіл матеріальних благ. Принцип власності – це важлива риса свободи й прав людини при виробленні й розподілі цінностей, а держава, як орган демократичної діяльності людей, повинна контролювати майнові відносини й стимулювати основний фактор, щоб праця стала пріоритетом і правом громадян. Умови та темп праці не повинні зводити людину до становища простого «агента» в межах наявного великого виробничого механізму. Результати людської праці не мають відчуватися від людини, а насамперед повинні належати саме їй, бо вільна, волелюбна, працьовита людина – це мета федеративної держави.

Один із кирило-мефодіївців – Г. Андрузький – обстоював думку про побудову в Російській державі республіки на правах дрібновласницьких підприємців. Він зазначав: «Республіка “дрібних власників” є збудована на “істині”, “свободі” та “загальній рівності” республіка, що скасувала нерівність “пана” й “невільника”, встановила відповідність виконавчої влади перед законодавчою – парламентом – “сонмищем” та конституцію – “законом”. Вона впровадила виборність і змінність голови виконавчої влади, республіка дрібних буржуа, що скасувала поділ на “багатих” та “злидарів”» [5, с. 48].

Як приклад, Г. Андрузький наводив Францію, де в період буржуазної революції 1789–1794 рр. були юридично знищені інститут монархізму та соціальні стани, після чого ця країна стала вільною республікою. Але соціально-класові суперечності продовжували загострюватися, й майже все ХІХ ст. у Франції відбувалися повстання, демонстрації, революції, що непокоїло як європейські монархічні держави, так і ліберально-демократичну інтелігенцію. Г. Андрузький по-іншому розв'язував питання співжиття слов'ян, коли твердив, що майбутня федерація – це асоціація вільних виробників, необмежених суспільних стосунків. Суспільство матиме користь, якщо мислення його суб'єктів

спрямовуватиметься на створення матеріального добробуту, а це насамперед впливатиме на розширення й поглиблення стосунків між членами виробничої асоціації.

На думку Г. Андрузького, майнове право – це право волевиявлення людини як вільного виробника й самостійного суб'єкта, що має законодавчо закріплені за ним права на свободу мислення, совісті, слова, підприємництва тощо. Саме тому суспільство повинно бути зацікавленим у формуванні спілки «вільних» людей, що є ідеалом майбутнього соціального та духовного прогресу. Г. Андрузький звертав особливу увагу на суть цієї проблеми: «Свобода може бути допущена тільки особиста. Я сам ні від кого, крім Бога, закону і влади, установлені законом, не залежу і, виходячи з цього, рабів не повинно бути» [2, с. 80]. Він уважав, що людина має право на вільний вибір, бо її волею, совістю, гідністю чи то держава, чи то окрема політична організація не мають права маніпулювати. У цьому аспекті в поглядах Г. Андрузького проявляються певні елементи відходу від традицій кирило-мефодіївців у питанні повної самовіддачі людини заради інтересів спільної справи.

Свідомість власного «Я» має бути першоосновою у виборі ідейної орієнтації, бо свобода кожного члена суспільства повинна мати правовий захист, до того ж, коли це стосується членів майбутньої федерації. Члени Кирило-Мефодіївського товариства розуміли, що самодержавно-кріпосницький лад встановлювався віками, тому швидко зламати його було не можливо, оскільки він укорінився в суспільній самосвідомості. До таких порядків люди призвичаїлися, і прагнення до змін «зверху», тобто з боку влади, були недоречними.

Кирило-мефодіївці мали філософське обґрунтування майбутнього Росії: наявна система досягла раціонально-логічного та соціального завершення. М. Костомаров, зокрема, критикував самодержавство як систему консервативного правління й наголошував на тому, що воно «...суперечить добрим намірам усього народу, як і окремих людей. Яким би розумним і добрим не уявлявся той чи інший кандидат на самодержавне правління, але як тільки він “стане самодержавно правити, то одуріє”» [6, с. 54].

У кирило-мефодіївців провідною була духовно-етична концепція ідеї просвітництва, проте вони не заперечували й політичних цілей національного поступу, хоча вважали, що політична самосвідомість є другорядною щодо духовно-моральних цінностей суспільства, і спочатку слід сформулювати «культуру» людини, а потім звертати увагу на її політичну свідомість. Члени Кирило-Мефодіївського товариства

підкреслювали, що справжня демократична держава не може існувати, якщо не усунути внутрішні причини соціальних конфліктів, бо тоді традиційні стосунки між антагоністичними групами будуть замінені законом стихійного протиборства соціальних сил.

Можливість такого анархічного прогресу лякала П. Куліша й М. Костомарова, тому вони шукали порятунку в християнській моралі, сенс якої в тому, що люди – це брати за природною сутністю, які ведуть рід від Адама і Єви, але недоліки їх природної організації впливають на соціально-майнові відносини. У цьому й криються причини розбрату, тому Освітні знання, крім просвітницької мети, повинні мати конкретну спрямованість – практично-професійну. Кирило-мефодіївці звертали увагу та те, що майбутнє суспільство буде потребувати розумних спеціалістів, науковців, діячів мистецтва, що приносять суспільну користь. Вони вважали, що господарник повинен насамперед бути освіченою людиною, любити землю та робітника, який би своєю працею створював матеріальні блага. Товариство значну увагу приділяло темі освіченості інтелігенції, яка була за соціальним походженням «кров'ю та потом» свого народу, але не завжди реально усвідомлювала народне життя.

Кирило-мефодіївці критично ставилися до тих письменників, що пишуть белетристику й малоідейні та низькохудожні твори, висвітлюючи в них лише окремі сторони життя «вищих» класів. З іншої позиції, митець – це слуга народу, він має особисту думку, художнє самовираження, яке вже не повинно закриватися на суб'єктивній свободі письменника, адже в майбутньому творча праця буде тільки задля розвитку «чистого» мистецтва.

М. Гулак зазначав, що підвищення рівня освіченості народу є неможливим без розвитку початкових шкіл, які є першоосновою для формування світогляду народу. Він наполягав на розвитку народних шкіл, які дають людині базові знання елементарних наук. Кожна людина в майбутній федерації має право на мінімальне інформаційне забезпечення, бо неграмотна людина – це «сліпа» істота, яка не може виявляти й розуміти прості істини й не здатна на інтелектуальному рівні виконувати життєві функції. М. Гулак висував власну юридично-просвітницьку ідею, що складалася з таких пунктів:

а) освіченість людини має поступово-циклічний характер, бо рівень знань залежить від її життєвого досвіду та задоволення духовних потреб;

б) освіта є не просто засобом розвитку духовності людини, а суспільним надбанням і

передається від покоління до покоління, формуючи індивідуальний і колективний інтелект;

в) ставлення до освіти виявляє рівень самосвідомості людини, бо пізнання світу стає закономірною потребою людської самореалізації та підтримки рівня духовності в людях.

На переконання М. Костомарова, суспільство повинно ґрунтуватися на принципах волелюбності й раціонального мислення, які є пріоритетними у вихованні національної еліти. Це необхідна умова для розкриття потенціалу «внутрішньої» свободи та розвитку розумної ініціативи в людях. Без виконання цієї умови буде неможливо сформувані стійкі принципи слов'янського федералізму. М. Костомаров мріяв про створення слов'янської федерації на засадах широких демократичних реформувань, де б свобода людини визнавалася в конкретних пунктах юридичних законів і тих прав, які б забезпечували справжній порядок речей, де б не було суперечностей з урядом демократичної федерації.

Спираючись на основні ідеї, викладені у статті, можна дійти таких висновків:

1) члени Кирило-Мефодіївського товариства визначили основні риси національного менталітету українців, що вплинули на особливості народної культури й характер українців. Вони розуміли об'єктивні обставини формування української ментальності, в яких Україна виборювала свій особистий шлях розвитку, але також враховували й тенденції, спрямовані на розірвання національної цілісності українського народу, що були пов'язані з геополітичними впливами тих країн, які хотіли бачити українські землі та народ поневоленими;

2) члени Кирило-Мефодіївського братства приділяли увагу концепції національного культуропоступу, під якою розуміли процес такого розвитку України, коли визначення свого історичного місця й національне утвердження будуть неможливими доти, доки культура буде в занепаді. Останнє також впливало й на те, що культурно-освітній рівень населення залишався низьким. Кирило-мефодіївці доводили, що тільки культурна праця може закласти духовні основи формування національного мислення, а для цього інтелігенція повинна бути культурною і своєю натхненною творчою працею служити народу. Це підтверджують приклади з життя членів товариства, які писали поетичні, історичні, філософські та публіцистичні праці, робили переклади англійських, німецьких, російських класичних творів українською мовою тощо. Крім того, вони займалися видавничою справою, брали участь у політичному й духовному житті

українців, накресливали перспективи розвитку України;

3) Кирило-Мефодіївське товариство було політичною організацією, яка ставила за мету встановлення дружніх стосунків між слов'янськими народами, котрі, як і український народ, терпіли приниження та зазнавали утисків з боку імперських країн. Кирило-мефодіївці жили тоді, коли почала формуватися слов'янська ідеологія, де визнавалися переваги національних інтересів – території, державності та політичного устрою, мови та культури, прав і свобод громадян. Але слов'янська ідеологія формувалася не тільки у вузько обмеженому сенсі (у межах тільки певного етносу), вона також охоплювала континенти Європи та Азії, де проживало слов'янське населення.

Визволитися самотужки, без слов'янської підтримки й допомоги, слов'яни (чехи, словаки, українці, серби) не могли. Як свідчить історія, слов'яни періодично воювали між собою (поляки з українцями, росіяни з поляками). У межах однієї нації теж можливі військово-політичні конфлікти. Так, наприклад, у першу світову війну українці Російської імперії воювали проти українців Австро-Угорської імперії, захищаючи при цьому імперські інтереси, а не національні. Тому члени Кирило-Мефодіївського товариства розробляли ідеологію слов'янського федералізму й намагалися визначити пріоритети розвитку слов'ян на демократичній платформі, в основу якої були покладені такі принципи:

а) забезпечення права кожної нації на державну самостійність;

б) ведення незалежної міжнародної та внутрішньої політики;

в) розроблення конституційно-правового законодавства та системи демократичних виборів владних структур;

г) розвиток народної і професійної освіти серед усього населення для формування інтелектуального потенціалу.

Демократичний принцип єднання народів свідчить про рівень самосвідомості українців, бо кирило-мефодіївці пропонували шлях до консолідації народів. Вони наполягали на тому, що до складу майбутньої республіки можуть бути прийняті слов'яни «всіх племен і всіх звань», і зазначали, що Україні випала складна доля, бо українці усвідомлювали себе представниками пригніченої нації, але своїм нажитим інтелектом вони працювали для майбутньої свободи.

Кирило-мефодіївці підкресливали, що українці остаточно очистилися від шовіністичної та націоналістичної ідеології, яка є ворожою духові народу, щоб відстоювати демократичні принципи братерства й співдружності, рівності громадян, досягнення свободи для всіх народів. На думку членів Кирило-Мефодіївського товариства, пріоритетним питанням для українців має стати вивчення культурного надбання, що свідчить про рівень зростання національного самовизначення й повернення громадськості до духовно-культурного освоєння народних цінностей. Кирило-мефодіївці порушили питання про підвищення освітнього рівня людей, як одного з принципів входження українців у коло цивілізованих народів Європи, і керувалися принципом культурного синтезу національного й інтернаціонального, твердячи, що в них відсутні суперечності, навпаки, Україна зберегла національну культуру, постійно поповнюючи її загальнолюдськими цінностями.

У своїх дослідженнях української історії члени Кирило-Мефодіївського товариства виявили об'єктивні наукові підходи. Вони виступали проти офіційної тенденційності, догматизації окремих сторінок історії та дотримувалися принципів усебічності, правдивості, добросовісності, що є проявом доброї волі українців жити в мирі зі слов'янами – чехами, поляками, росіянами, білорусами, сербами, словаками, а також з їхніми споконвічними сусідами – німцями, молдаванами, румунами, угорцями. Кирило-мефодіївці вірили в можливість формування політичного й соціального устрою відповідно до християнських принципів, але якщо народи є християнськими лише на папері (не насправді), то це не їхня провина, бо сусіди України використовували право сили в політиці й цим обмежували її та своє право на самовизначення.

Тип майбутньої української державності залежить від рівня духовності місцевого населення, для досягнення якого й був вироблений тип демократичного устрою, який би не суперечив національній психології українців. Члени товариства виявляли якісний зміст демократичного внеску українців у будівництво національної держави та доводили, що життєві норми, поведінкові ситуації людей на зовнішні подразники повинні регулюватися нормами юридичних законів і духовно-етичними правилами життя.

Список використаних джерел

1. Багалій Д. І. Шевченко і кирило-мефодіївці / Д. І. Багалій. — К. : Держвидав України, 1925. — 288 с.

References

1. Bahalii, D. I. (1925). *Shevchenko and Kyrylo-Mefodii society's members*. Kyiv : Derzhvydav Ukraine [in Ukrainian].

2. Гуревич З. «Молода Україна» до 80-х роковин Кирило-Мефодіївського братства / З. Гуревич. — К. : Держвидав України, 1928. — 146 с.
3. Костомаров М. І. Спогади про Тараса Шевченка / М. І. Костомаров. — К. : Дніпро, 1982. — 468 с.
4. Костомаров Н. І. Литературное наследие / Н. І. Костомаров // Рихлик Є. Слов'янофільство кирило-мефодіївців. — Ніжин : б. в., 1926. — С. 195—233.
5. Матеріали до історії Кирило-Мефодіївського братства. Признання кирило-мефодіївців / Приладив до друку М. Грушевський. — К. : б. в., 1915. — 157 с.
6. Почапский А. М. Развитие философской мысли на Украине : первая половина XIX века / А. М. Почапский. — К. : Вища школа, 1984. — 128 с.
7. Семевский В. И. Николай Александрович Гулак / В. И. Семевский // Галерея шлиссельбургских узников. Часть 1 / Под ред. Н. О. Анненского, В. Я. Богучарского, В. И. Семевского, П. Ф. Якубовича. — СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1907. — С. 37—55.
2. Hurevych, Z. (1928). "Young Ukraine" to 80-ies anniversary of Kyrylo-Mefodii society. Kyiv : Derzhvydav Ukraine [in Ukrainian].
3. Kostomarov, M. I. (1982). *Memoirs of Taras Shevchenko*. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
4. Kostomarov, N. I., Rykhlyk Ye. (1926). Literary heritage. In : *Slavophilia of Kyrylo-Mefodii society's members*. 195—233 [in Ukrainian].
5. Hrushevs'kyi, M. (1915). *Materials on history of Kyrylo-Mefodii society. Acknowledgment of Kyrylo-Mefodii society's members*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Pochapskii, A. M. (1984). *Development of philosophical thought in Ukraine : the first half of XIX century*. Kyiv : Vyshcha shkola [in Russian].
7. Semevskii, V. I. (1907). Nikolai Aleksandrovich Gulak. In : *Gallery of Schlusserburg prisoners*. Part 1. SPb. : Tipografiiia M. M. Stasiulevicha. 37—55 [in Russian].

Відомості про автора:**Бойко Микола Петрович**

kolya.bouko.59@mail.ru

Дніпродзержинський державний технічний
університет,вул. Дніпробудівська, 2, м. Дніпродзержинськ,
Дніпропетровська обл., 51918, Україна
doi:10.7905/vers.v0i4.1028*Надійшла до редакції: 24.01.2015 р.**Прийнята до друку: 14.02.2015 р.***Information about the author:****Boiko Mykola Petrovych**

Dniprodzerzhynsk State Technical University

2 Dniprobudivska St., Dniprodzerzhynsk,

Dnipropetrovsk region, 51918, Ukraine

doi:10.7905/vers.v0i4.1028

*Received at the editorial office: 24.01.2015.**Accepted for publishing: 14.02.2015.*